

צארלס צפלין (1889 – 1977) - יאיר הוכנר

את שנות חייו הראשונות חי צ'פלין בחרדה מפני אביו השתיין שלבסוף נטש אותו ובתחושת אימה שמא ייקחו את אמו לבית משוגעים וכאשר נלקחה היה חי ברחובות, קבצן בן תשע שחמק לאורך קירות הבתים בקנסינגטון רוד בלונדון.

הוריו היו בדרנים בתאטרון המיוזיק הול שהיה אחד מתאטרוני הוודוויל העממיים המצליחים באותו התקופה. בגיל 5 הופיע לראשונה על במות התאטרון כאשר שר שיר במקום אמו החולה. למרות שהמשיך להופיע בתפקידים שונים על במות הבידור של לונדון, מדי פעם היה נאלץ להמשיך ולקבץ נדבות ולעבוד בעבודות דחק שונות. רק בגיל 17 הצטרף לתאטרון הוודוויל המבוסס של פרד קארנו והופיע בו עד גיל 24. התאטרון הגיע לניו-יורק בשנת 1914 ושם פגש במרק סנאט, הבעלים של קיסטון חברת ההפקות המצליחה ביותר באותה תקופה. תוך חודש הופיע בסרט ראשון בכיכובו Making a Living באותה השנה השתתף בעוד 35 סרטים. כאשר החל להשתתף בסרטי המרדף הקומיים עבור חברת קיסטון, הוא היה רץ מהר יותר ורחוק יותר מעמיתיו. מפני שגם אם אינו היה השחקן והבמאי היחיד שתיאר רעב, הוא אהיה היחיד שחווה אותו על בשרו ואת זה הרגיש כל צופה בכל מקום בעולם. אותה תחושת הזדהות נדירה שהצליח לעורר אצל קהל ההמונים גרמה לדמות הנווד להפך לדמות המוכרת ביותר ברחבי העולם.

למרות שדמותו הקולנועית נהייתה לאייקון בתרבות ההמון המודרנית ויצירתו נחשבה למבריקה כבר בזמן מלחמת העולם הראשונה הוא מצא את עצמו מותקף לראשונה על ידי פוליטיקאים שטענו שהתחמק בצורה לא חוקית משרות צבאי. לכן החליט להשתתף במסע ציבורי שנועד לגייס מלוות מלחמה ובמסגרתו אף הפיק סרטון תעמולה קצר. זמן-מה לאחר מכן הוא החליט לביים את "הכתף נשק" (1918). צ'פלין החיה את עולם החפירות באולפנים של הוליווד. באמצעות דמות הנווד וההומור אבסורדי שאפיינה אותו, הצליח להציג את האבסורדיות של מלחמת החפירות בלא להיחשד בבגידה במולדת. כבר בתמונות הראשונות, שבהן נהיה הנווד הקטן לחייל קטן במחנה טירונים, מתפרץ האנרכיזם הבלתי מרוסן של צ'פלין המערער על יסודות ההיגיון בסדר הצבאי. בסרט הנווד הקטן נשלח לחזית שובה לבדו שלוש-עשרה חיילי אויב ובוועט בעכוזו של מפקדם. החיילים הגרמנים ברוטלים וגסים, וכמובן חומדים נערה צרפתייה תמה וזכה. בעזרת הנערה שמתאהבת בו מצליח צ'רלי הזריז ללכוד את הקיסר הגרמני

ואת חבר עוזריו ולהכריז על שלום עלי אדמות. . בסיום הסרט מסתבר לנו שהכל היה חלום, צ'פלין מתעורר במחנה האימונים בעקבות טלטלה עזה של מפקדו. החפירות היו חלום בלהות, הפלירט עם הצרפתייה היה חלום מענג, אפילו הניצחון הגדול והשלום בעקבותיו היה קצר מדי. בעולם הריאלי נשארים רק מפקדים ופקודים, והנווד הקטן תמיד נמנה עם הנשלטים.

צ'פלין רצה לשלוט בפרי יצירתו באופן בלעדי ודבר זה לא עזר לו למצוא בית הפקות והוא נדד בין אולפנים שונים במשך 4 שנים וצילם עוד 26 סרטים עד שהקים בשנת 1919 ביחד עם עמיתיו: מרי פיקפורד, דאגלס פיירבנקס, ד.ו.גריפית' את חברת ההפצה וההפקה יונייטד ארטיסט.

בשנת 1921 לאחר שנים של סרטונים הוא ביים את סרטו הראשון באורך מלא, "הנער". סבר זה מתפתחת דמות הנווד המוכרת. סיפור העלילה פשוט למדי. אם נואשת מפקירה את תינוקה. נווד מוצא אותו והתינוק הופך לשותפו לנדודים, עד לסיום בו נמצאת האם שהתעשרה בינתיים. צ'פלין יוצר מפגש אנושי, חם וישיר בין שתי נשמות בודדות, מפגש הנע על גבול הקומדיה והמלודרמה. חלק בלתי נפרד מקסמו של הסרט הוא הופעתו המהפנטת של הילד ג'קי קוגאן, הנחשבת להופעה הטובה ביותר של ילד על מסך הקולנוע עד היום. בימוי, תסריט, מוסיקה והפקה: צ'ארלי צ'פלין.

בטקס פרסי האוסקר הראשון בשנת 1929 זכה בפרס מיוחד על הצטיינות בגיוון תפקידים וגאונות בעשייה קולנועית על סרטו "הקרקס" (1928) שאותו, כתב, ביים, הפיק וכמוכן כיכב.

בשנת 1936 הצליח צ'פלין להעביר ביקורת על הניכור שבתיעוש וייצור ההמונים של העת החדשה, בסרטו המבריק "זמנים מודרניים". כבר שם הסרט מורה על מידת המודעות הגבוהה שלו. כותרות הפתיחה מוקרנות על רקע שעון מתקתק. הזמן המודרני הוא זמן מדוד, וככל שאתה יורד בסולם החברתי, הוא נמדד פי כמה. כל כניסה לעבודה או יציאה יש למדוד, כולל היציאה לשירותים. התמונה הראשונה בסרט היא תמונת עדר כבשים, שבחיתוך חד מתחלפת להמון אדם היוצאים מהרכבת התחתית ורצים אל שערי המפעל הגדול. פס הייצור והמיכון במפעל זה משלימים את ההיגיון העדרי. המפעל הוא מיקרוקוסמוס טוטליטרי שבו האדון מפקח על העבודה דרך מערכת טלוויזיה במעגל סגור המצויה גם בשירותים. הנווד הקטן נהיה לפועל חרוץ, במשך כל היום הוא מחזק את אותם אומים. גם כאשר הוא מתנתק סוף-סוף מהסרט הנע, ממשיך גופו, תוך עויית קשה, לעשות אותן תנועות. הריכוז ה"אינטלקטואלי" שלו בחיזוק האומים גורם שכל הסובב אותו הופך לפס ייצור אחד גדול שיש להדק ולהבריג אותו. שיטת הסרט הנע

שוברת את האישי הקטן, שמעולם לא נכנע קודם לכן, והוא יוצא מדעתו.

המכונה המודרנית נהפכת בחזונו האנרכיסטי של צ'פלין לאויבת הרוח האנושית. שיאו של רעיון זה הוא בסצינה שבה המכונה בולעת את האדם, פשוטו כמשמעו. צ'רלי בלהיטותו האובססיבית להשלים את הידוק האומים, צולל בעקבותיהם לתוך בטנה של המכונה. רק בעזרת ההומור הצ'פליני, החזותי כל כך, היה אפשר להציג רעיון כה מופשט שיבין לרבים כל כך ובו זמנית לתאר את תוצאותיו של השפל הכלכלי העמוק שבו היה נתון העולם המתועש בשנות השלושים: המוני מובטלים, מפגינים ברחובות, עבודות ארעיות, התלות המוחלטת במעבידים, מחסור בדוור ורעב בתוך השפע. יצירה זו של צ'פלין מצליחה לתעד את הכאב של אותם זמנים.

"הדיקטטור הגדול" (1939-40)

הפילוסוף והסופר אנדרה באזן כתב באחד ממאמריו המפורסמים "הדיקטטור הגדול" הוא מעין חיסול חשבונות עם היטלר, שראוי היה לכך על שום חטאו הכפול – הפקעת שמפו של צ'פלין לעצמו והעלאת עצמו למדרגת אלוה. באלצו את שפמו של היטלר להשתלב שוב במיתוס הצ'פליני, קעקע צ'פלין את המיתוס של הדיקטטור. ואכן ב 1939 היו היטלר וצ'פלין הדמויות המפורסמות ביותר בעולם – הראשון כמגלם כוחות הרוע, והשני כמגלם כוחות הטוב, ומכאן הצורך לכנס את שניהם בסרט אחד ולהציבם זה מול זה.

אחרי סרט זה צ'פלין לא יהיה עוד הנווד הקטן. במהלך 1938 נעשו מהלכים במטרה להניא אותו מעשיית הסרט. הנציגים הדיפלומטיים של גרמניה בווינגטון הגישו נגדו תלונה על הסתה אנטי-גרמנית. ארגונים אמריקניים אוהדי נאצים מחאו נגד הסרט וניסו להפעיל על יוצרו לחצים. למרות הכל "הדיקטטור הגדול" הוא אחת ההצלחות הקופתיות הגדולות של צ'פלין. הסרט היה מעומד לחמישה פרסי אוסקר. זו היתה הסטירה המדברת הראשונה של הבימאי הגדול, והסיכון הכפול, אומנותי ופוליטי, שהוא נטל עליו היה רב. האווירה הפוליטית עדיין לא אפשרה לביים סרט אנטי-נאצי מובהק. והרי זו בדיוק היתה הכוונה. צ'פלין נאלץ להתפשר בתחום השמות: גרמניה היא טומניה, איטליה היא בקטריה, היטלר הוא הינקל ומוסוליני הוא נאפולוני.

הסרט מורכב משני סיפורים מקבילים. חייל גרמני שזיכרונו אבד לו במלחמת העולם הראשונה, מתעורר בשנות השלושים וחוזר למספרה שבה עבד קודם לכן כספר. הוא מופתע לגלות ששכונתו הפכה לגטו,

ושאנשים במדים משונים מסמנים על חנותו את הסימן "יהודי". עד מהרה הוא גם מושלך למחנה ריכוז. המנהיג הגדול של טומניה הוא כפילו של הספר הנרדף וצ'פלין מגלם כמובן גם אותו. הרודן מנהל את ממלכתו ביד רמה ומתכנן את כיבושיו העתידיים. הדמיון החיצוני בין שתי הדמויות מביא בסופו של הסרט לטעות בזיהוי, ובנאום האחרון לאומה מחליף הספר הקטן את הדיקטטור הגדול. צ'פלין השונא מלל, בחר ברודן הנאצי כאובייקט סטירי לא מעט בגלל עוצמת המילוליות הנבחנית שלו. הגיבריש של הדיקטטור, המיקרופונים המתכופפים, ובייחוד היענות ההמון הנלהב לנאומו, נועדו לא רק להראות את הגיחוך שבתעמולה הנאצית. מטרתם היתה גם להורות על המלל החלול של הלשון הפוליטית של היטלר. הריתמוס והצלילים של המלים, ולא משמעותן, הוא שכובש המונים. לא התכנים אלא הצורות והסגנון הם שמעצבים את מהות הסמכות והכניעה לה.

סצנת הריקוד של הדיקטטור עם הגלובוס בצורת בלון מבטאת יותר מכל את הקלות הבלתי נסבלת של הקיום הפוליטי הבין-לאומי בשנת 1940. תמונה זו היתה לאחד הדימויים החשובים בתולדות הקולנוע. היטלר של צ'פלין מקפיץ בישבנו את הגלובוס, וכאשר מתפוצץ הבלון מופתע הרודן "הגדול" כילד קטן. באביב 1940 הסרט גמור, אבל הוא מוצג רק כעבור ששה חודשים.

"הדיקטטור הגדול" אינו רק סטירה חריפה, אלא גם מסה מדויקת בתכלית על הדרמה היהודית ועל שאיפותיו הגזעניות המטורפות של ההיטלריות. הסרט נע לסירוגין בין ארמונו של היטלר והגטו. צ'פלין יוצר הקבלה בין שני העולמות. הקטעים בגטו: גלשניים, שובבים, ערמומיים, כמעט נרקדים. הקטעים בארמון: מקרטעים, אוטומטים, מטורפים עד כדי גיחוך.

בצד הנרדפים - תאוות חיים אדירה, מין כשרון "להסתדר" הגובל בשפלות.

בצד הרודפים – קנאות וטיפשות.

בינתיים נטפלת לצ'פלין הוועדה לפעילויות אנטי-אמריקניות. מלחמתה של ארצות הברית בצ'פלין תימשך ללא הפוגה. וב 1952 משרד ההגירה האמריקני מסרב לאפשר לצ'ארלס צ'פלין "האדום" לחזור לארצות הברית. הוא נאלץ להישאר באירופה. היות שהקומיקאי מעולם לא טרח לבקש אזרחות אמריקנית, היתה הפעולה חוקית. בעלי האולפנים הגדולים לא שבעו כלל נחת מהמרדן הנצחי, ולכן שתקה הוליווד ולא הגיבה. כמעט מרצונה החופשי היא נתנה יד להגלייתו של אחד מגדולי מייסדיה. צ'פלין לא סלח לרודפיו. במאמצים גדולים הוא הצליח ב 1957 לביים בכריטיניה את "מלך בניו-יורק". הסרט הראשון שלגלג על

תרבות הפחד האנטי-קומוניסטית שהשתלטה על האומה האמריקנית. הסטירה הצ'פלינית הותרה להקרנה

בארצות הברית רק ב 1973 !

לכאורה אפשר לטעון שצ'רלי צפלין "שייך לשולי החברה", הוא תיאר את העוני בעזרת דמות הנווד עם השפם הקצר, כובע הלבד השחור והקטן, מקל ההליכה והנעליים הגדולות. הנווד שתמיד מסתבך בצרות עם החוק, העשירים והיפים ותמיד מצליח לצאת מהן ולצעוד לעבר האופק. הנווד שמתגלה כיהודי ונרדף עלי ידי הנאצים. בעזרת דמות הנווד הליצנית, צ'פלין הצליח להעביר מסרים פוליטיים וחברתיים על העולם שבו הוא חי. הביקורת שלו על הממסד גרמה לבסוף להתנכרות ממושכת של הממסד הפוליטי והקולנועי בארצות הברית. התנכרות לאחד האנשים החשובים ביותר בתולדות הקולנוע האמריקאי.